

KILKA SŁÓW

O WAŻNOŚCI, POTRZEBIE I UŻYTKU

GYMNASTYKI

NAPISAŁ

LUDWIK BIERKOWSKI

DOKTOR FILOZOFII, MEDYCyny I CHIRURGII, PROFESSOR ZWYCZ. PUBL. CHIR.
TEORET. I PRAKT., ORAZ DYREKTOR KLINIKI CHIRURGICZNEJ UNIWERSYTETU
JACIELLOŃSKIEGO, CZŁONER KILKU TOWARZYSTW UCZONYCH.

L. inw. 1136

KRAKÓW.

W Drukarni Stanisława Gieszkowskiego.

Biblioteka
Młoda Świątecznego
Przyjaciół Nauk

1837.

Za pozwoleniem Cenzury Rządowej.

1971-D-31

RODZICOM

TROSZCZĄCYM SIĘ

O NALEŻYTE WYCHOWANIE I ZDROWIE

SWOICH DZIECI.

E 104 ✓

AUTOR.

SYGN.	
	1564

1982-3-1113

KILKA SŁÓW

O WAŻNOŚCI, POTRZEBIE I UŻYTKU

GYMNASTYKI.

Kto stratą zdrowia naukę zakupił,
Zbójca, sam w sobie skarb natury złupił.

X. W. L.

Nikt zapewne temu zaprzeczyć niepotrafi, że plemię ludzkie już od wielu lat, a to w miarę wzrostu oświaty, szczególnie w krajach ucywilizowanych coraz bardziej słabieje i że mnóstwo zagaściło się pomiędzy ludźmi chorób, które dawniej albo nader były rzadkimi, albo ich też całkiem nienapotymano. O tém wszystkiém przekonywają nas częścią wiarogodni pisarze; częścią dawniejsze, powszechnie prawie kolosalne i nadzwyczajnie ciężkie ryzsztunki przodków naszych, jako zabytki tu i owdzie w zbiorach przechowywane; częścią nareszcie żyjący jeszcze starcy, którzy zasięgając pamięcią swojego młodzieńczego wieku i porównywając czerstwość zdrowia i siłę ciała ówczesnie żyjących osób, miękkość, słabowitość i brak wytrwałości na znoje i niewygody, terażniejszej młodzieży ciągle przyganiają.— Biorąc pod ścisłą rozwagę tę okoliczność jawnie się prawie przekonywamy, że przyczyną powiększającej się coraz bardziej słabowitości plemienia naszego, nic innego być nie może jak tylko zaniedbanie stósownego, z prawidłami przyrody zgodnego wychowania młodzieży.

Postęp oświaty teraźniejszego wieku wymaga od młodzieży, szczególnie od płci męskiej, znacznego wykształcenia umysłowego, które niezaprzeczenie stało się dzisiaj nader ważnym i prawie koniecznym warunkiem do utrzymania bytu największej części mieszkańców. Prócz bowiem prostego wieśniaka trudniącego się samą tylko uprawą ziemi, chodowaniem bydła i prócz pospolitszego rzemieślnika posiadającego przynajmniej w jakimkolwiek bądź stopniu naukę czytania, pisania i rachowania, do czego się prawie wszędzie upowszechniane szkółki początkowe wielce przyczyniają, każdy inny człowiek potrzebuje, już to dla utrzymania własnego bytu, już też dla utrzymania lub polepszenia bytu drugich wyższego umysłowego wykształcenia, do którego jak wiadomo potrzeba teraz nader długiego czasu. Takowe kształcenie młodzieży zaczyna się już zwykle od drugiej trzeciej części wieku dziecinnego (t. j. od 6 roku), trwa pod ciągłym rygorem szkolnym do 25^{go} roku, a niekiedy nawet dłużej i zabiera młodzieńcowi $\frac{1}{4}$ a najczęściej $\frac{1}{3}$ część zwyczajnie zakreślonego człowiekowi życia. W najnowszych czasach zaczęto się bliżej zastanawiać nad teraźniejszym sposobem wychowywania młodzieży i przekonano się, że nasze tyle wygórowane umysłowe kształcenie, nie będąc w należytem stósunku i harmonii z wychowaniem fizyczném (o którym pedagogia naszego wieku zupełnie prawie zapomniała), wywiera szkodliwy wpływ nie tylko na stan zdrowia osób pojedynczych, ale nadto na przyszłe nasze pokolenia. — Wiadomo przecież każdemu lekarzowi i badaczowi przyrody, że wszystkie pojedyncze części i układy ustroju (organizmu) zwierzęcego powinny co do właściwych sobie czynności, w największej, od przyrody zakreślonej zostawać harmonii. Gdzie taka harmonia ma miejsce tam ustrój przedstawia nam się w stanie zdrowia; gdzie zaś jój niedostaje tam mniej lub

więcej psuje się w nim przyrodowy porządek i następuje stan chorobowy, który czy to ciągle, czy przerywanie trwając, prędzej lub później, lecz zawsze zawczasie życia wątek przecina.

Dzisiejszy sposób wychowania młodzieży: obrachowany jedynie tylko na samo prawie kształcenie umysłu, sprowadza bezwzględnie ustrój z karbów utrzymujących harmonią w właściwych jego szczegółowych czynnościach i przyczynia się częstokroć już w wieku dzieciennym do upadku sił i zwątlenia na całe życie tyle każdemu człowiekowi drogiego i do swobodnego bytu koniecznie potrzebnego zdrowia. Niewykształcony bowiem jeszcze należycie fizycznie ustrój młodzieńca obarczonego wymaganiami od niego naukami umysłowymi i zatrudnionego niemi codziennie, powiększej części siedzący, w szkołach pod przewodnictwem nauczycieli przez 6 godzin, w domu na przygotowanie się znów przez 4 do do 6 a zatem razem przez 10 do 12 godzin, zgromadza wszystkie prawie siły swoje do ogniska układu nerwowego t. j. do mózgu, przysposabia tam wprowadzie na przyszłość coraz większe zapasy naukowe, ale jak to każdy po bliższym rozważeniu łatwo zapewne pojmie, z wyraźną szkodą wszystkich innych części ciała, a szczególnie zaś układu kostnego, mięsnego i naczyniowego, które z powodu zaniedbania odpowiednich rozwiniętym władzom umysłowym fizycznych czynności t. j. z powodu zaniedbania należytego ruchu, a tém samym natężania i wzmacniania ciała, coraz bardziej wątłej i słabną. Przeglądając terazniejszą młodzież szkolną jawnie się przekonać można, jak szkodliwy wpływ na jej stan zdrowia wywiiera zaniedbanie należytego fizycznego wychowania. Większa bowiem część chłopców przedstawia ustrój słabowity, częstokroć nawet co do kształtu lub co do wzrostu mniej lub więcej upośledzony, skrofulami lub inną jaką dyskrazją przesiąknięty, odzna-

czający się wåtłością skóry i mięs, slabými kościami, nabrzmieniem twarzy, tudzież cęą wybladłą a niekiedy nawet żóltawą.

Kształcenie umysłowe młodzieży bez odpowiedniego jednocześnie wychowania fizycznego, prócz wymienionego wyżej szkodliwego wpływu na ustrój, inne jeszcze złe za sobą pociąga. Układ bowiem nerwowy przez ciągłą i powiększoną czynność umysłu drażniony, do czego się zwykle także zbyt bujna wyobraźnia przyłącza, podług gruntownych spostrzeżeń najznakomitszych fizyologów, patologów i pedagogów, już zwykle od początku trzeciej części dziecinnego wieku t. j. od roku jedenastego pociąga do nader silnego spółczucia części płciowe, które w takim razie zbyt obficie soki nasienne wyrabiać i wydzielać zaczynają. Jeżeli więc począwszy od tego czasu układ kostny, mięsny, naczyniowy i t. d. przez częstą, pomnażaną i podwyższaną czynność nie spożyją na swoją korzyść sił i soków na wyrobienie nasienia obracanych, natenczas chłopcy w tym wieku będący, własnym częstokroć powodowane popędem oddadzą się nieochybnie *zgubnemu nałogowi*, który stawszy się pomiędzy młodzieżą niejako zarazą, szczególniej po szkołach publicznych, gdzie dozór w tym względzie bywa trudniejszy, nieporównanie gorsze skutki za sobą pociąga aniżeli jakiegokolwiek inne zgubne zarazy. Takowe bowiem zabijają zazwyczaj bezpośrednio napadnięte osoby, gdy tym czasem wyżej wspomniony nałóg zabija bezpośrednio i pośrednio, przelęwając szkodliwe swoje skutki na najbliższe i odległe nawet pokolenia.

Z tego wszystkiego co się dotąd powiedziało jawnie się pokazuje jak ważną jest rzeczą obok kształcenia młodzieży umysłowego, kształcenie jednocześnie ciała fizycznie, oraz jak ważne z tego względu są szkoły gymnastyczne, już w starożytności u Greków i Rzymian a nawet w wie-

kach średnich u Germanów i u innych współczesnych narodów znane i jako gałąź publicznego wychowania młodzieży wysoko cenione. Szkoły w mowie będące zaczęły wprawdzie ze wzrostem oświaty, zbytku i zmianą obyczajów, coraz bardziej dążyć do upadku i z końcem upłynionego stulecia, z tak wielką szkodą dla społeczeństwa, zupełnie prawie zaniechane zostały. W czasach przecież naszych na nowo wskrzeszone, za staraniem rządów gorliwych o należyte wychowanie młodzieży szkolnej, przy zakładach naukowych, jak to teraz szczególnie w państwie pruskiem widzimy, codziennie się pomnażają, doznając ciągle najstaranniejszej opieki i wsparcia.

Gymnastyka, oprócz przyczyniania się do należytego fizycznego wykształcenia ciała i wpływania tём samém na polepszenie i utwierdzenie stanu zdrowia młodzieży szkolnej, ma jeszcze inne nieocenione korzyści, które się w życiu w różnych przygodach bardzo przydać mogą. Młodzież bowiem ćwiczona w gymnastyce odzwyczajają się bardzo łatwo od właściwego swojemu wiekowi roztargnienia, przywyknę do porządku, uwagi, niezmordowanej ciérpliwości i wytrwałości; nabędzie znacznej siły, zręczności, oraz nadzwyczajnej przytomności umysłu; jedném słowem, nabędzie przymiotów, które dla każdego człowieka zawsze wielkiego są znaczenia.—Człowiek wyćwiczony w gymnastyce ujrawszy się n. p. nagle w jakimkolwiek bądź niebezpieczeństwie potrafi sobie zawsze, jak można najlepiej, zaradzić; w jednéj chwili i to z najzimniejszą krwią rozważy, jakie mu najstósowniejsze środki i sposoby ratowania pozostają, i nie rzuci się bezprzytomnie w przepaść, ani też nie schwyci się słomki lub pajęczyny, pomijając pewniejsze otaczające go środki, którém i mógłby się być ratować. Doświadczenie dostatecznie nas przekonywa, że mnóstwo ludzi jedynie tylko z braku przytomności umysłu,

lub z powodu niezręczności zdrowie a nawet i życie utraciło. — Każdy niemal gymnastyk nauczy się przystojnie i ostrożnie chodzić, potrafi bez znacznego znużenia się szybko biegać, dźwigać lub rzucać z łatwością znaczne ciężary; umiając zaś nadawać swojemu ciału najtrudniejsze postawy i zmieniać dowolnie ruch, a prócz tego posiadając znaczną siłę, w razie spadania n. p. z konia, lub z jakiegokolwiek bądź wysokiego miejsca, użyje w chwili niebezpieczeństwa korzystnego zwrotu ciała, zamieni go na skok i ocali się tym sposobem od uszkodzenia; umiając zaś użyć równowagi, przez głęboki rów, przez strumyk, rzeczkę, przez skalisty wąwóz nie po szerokim moście, ale po lada drążku przepawić się potrafi. Nareszcie nauczywszy się dokładnie pływać, częstokroć na wodzie i sobie i drugim uratować potrafi życie.

Niektórzy nie mając należytego wyobrażenia o ćwiczeniach gymnastycznych i sądząc, że one są tylko niejako zabawką i zależą jedynie na uczeniu się niepotrzebnie biegać lub tańczyć po linach i t. d. twierdzą, że kilkugodzinna przechadzka zastąpić je potrafi. Takie twierdzenie bardzo jest mylne i pochodzi jedynie tylko z niewiadomości. Młodzieniec bowiem wyprowadzony ze szkoły na przechadzkę używa wprawdzie ruchu ciała; ale używa go według własnego upodobania, jak mu jest najlżej i najwygodniej, nieoglądając się na korzyści jakie dla jego ciała na teraz i na przyszłość z tąd wyniknąć mogą. Taki ruch jest wprawdzie lepszy aniżeli żaden, lecz zawsze przyczynia się tylko do jednostronnego fizycznego wykształcenia ciała, gdy tymczasem ćwiczenia gymnastyczne wymagając wyrozumowanego ruchu i znacznego jednocześnie natężania wszystkich prawie mięs, więzadeł i kości, nieporównanie korzystniej na wykształcenie i wzmocnienie ciała wpływają. Rzeczą jest dowiedzioną, że jedna godzina ćwiczeń gy-

mnastycznych więcej młodzieńca kosztuje pracy fizycznój i nateżenia, aniżeli pięciogodzinna przechadzka.

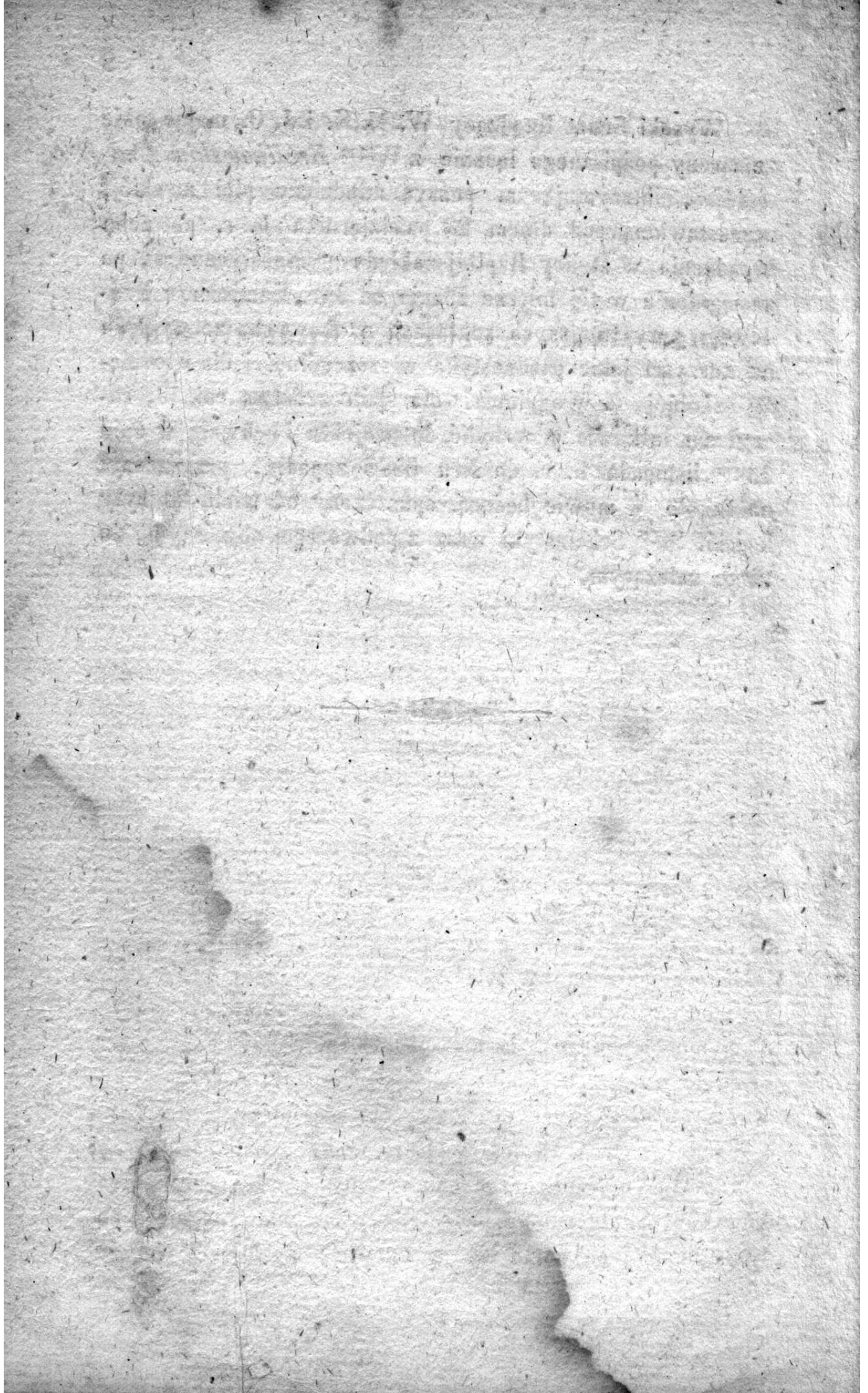
Niektóre zbyt bojaźliwe osoby są tego zdania, że młodzież odbywając ćwiczenia gymnastyczne, łatwo uledez może jakimukolwiek niebezpiecznemu przypadkowi. Prawda, że nieprzewidziane przypadki wszędzie się wydarzyć mogą. Lecz gdybyśmy się na to z taką ścisłością oglądać mieli, natenczas niatrzebaby kłaść się na łóżko, bo ludzie najczęściej na tym sprzęcie umierają; niatrzebaby żeglować po morzu, bo mnóstwo już żeglarzy tam utonęło; niatrzebaby nareszcie chodzić po bruku, bo potknąwszy się o kamień złamać można nogę lub rękę i t. d.—Ćwiczenia gymnastyczne podług pewnych wyrozumowanych prawideł odbywane, nie dają powodu do nastąpienia szkodliwych wypadków. Każdy bowiem niewprawny jeszcze uczeń, bywa zawsze od wszelkich nastąpić mogących wypadków najprzezorniej strzeżony i zabezpieczany. Wyćwiczony zaś gymnastyk potknąwszy się, wywróciwszy lub spadłszy na ziemię, trafia zawsze na półłokciową przeszło warstwę ciągle przekopywanego i pulchnego piasku, który go w każdym razie od wszelkich ochrania uszkodzeń.—Nakoniec niektórzy zarzucają niesłusznie gymnastyce, że przyczynia się do znacznego zgrubienia i ociążałości rąk i czyni je do wykonywania delikatniejszych prac niezdatnemi. Prawda, że ręce gymnastyka tuż po odbytych ćwiczeniach, będąc znacznie znużone, są bezwątpienia niezdatne ani do kaligrafii, ani do rysunków i t. p. które téż jedynie dla tego zawsze przed ćwiczeniami odbyte być powinny. Lecz skoro tylko parę godzin wypoczną, a w tedy każdy przekonać się może, że te same ręce bez najmniejszego drżenia, najdelikatniejsze roboty z największą dokładnością wykonywać mogą i nieporównanie więcej do tego nabędą usposobienia aniżeli ręce pieszczone.

Do zalet gymnastyki i tę jeszcze dodać można, że bardzo często obudza w młodzieży niespodziewane nawet talenta. Tęj niezaprzeczonej prawdy sam na sobie doświadczyłem. Oddając się bowiem za granicą naukom lékarskim zamierzyłem sobie, za powrotem do ziomków, otworzyć zakład ortopedyczny i w tym jedynie celu przykładałem się z całą gorliwością do anatomii, oraz odbywałem i zgłębiałem ćwiczenia gymnastyczne. Będąc zaś dosyć twórczym nigdy nie sądziłem poświęcić się chirurgii operacyjnej. W krótkce ustąpiła twórczość i że dziś jestem operatorem, że posiadam do wykonywania rozmaitych operacyj chirurgicznych tyle potrzebną siłę w rękach, odwagę, wytrwałość i przytomność umysłu, mam tylko jedynie gymnastyce do zawdzięczenia.

Wyłożywszy w krótkości ważność, potrzebę i użytek gymnastyki w względzie korzystnego jój wpływu na wychowanie fizyczne młodzieży, spodziewam się, że troskliwi o należyte wychowanie swoich dzieci rodzice, nieomieszkają posyłać synów do utworzonego już i urządzającego się obecnie w naszej stolicy zakładu gymnastycznego. Rodzice pragnący szczęścia swoich dzieci niech raczą zwrócić uwagę na to, że posiadanie nauk w wysokim stopniu, jest niezaprzeczenie najpiękniejszą ozdobą człowieka; lecz na cóż się komu przyda ta ozdoba, kiedy goniąc za nią utracił tyle drogie zdrowie i przykrócił pasmo dni życia swojego,

Wysoki Senat Rządzący W. M. K. i J. O. mając sobie ze strony podpisanego łącznie z W^{nym} *Królikowskim Ludwikiem*, utrzymującym pensją młodzieży płci męskiej, przedstawioną pod dniem 28 października b. r. potrzebę urządzenia w stolicy Rzpltej zakładu gymnastycznego, po zasięgnięciu w tej mierze zdania od JW. Komissarza Rządowego przy tutejszych zakładach naukowych, ze względu na korzyści jakie gymnastyka w szczególności dla młodzieży szkolnej, a w ogólności dla społeczeństwa rokuje, raczył się łaskawie przychylić do projektu i uchwałą w dniu 13^{ty}m listopada b. r. do Nru 6586 zapadłą, przeznaczył na szkołę w mowie będącą, opuszczony od wielu lat były kościół Stój Scholastyki wraz z podworcem obszernym, do niego należącym.

URZĄDZENIE

SZKOŁY GYMNASTYCZNEJ KRAKOWSKIEJ.

1. Założona w tutéjszém mieście szkoła gymnastyczna, w całém rozwinięciu z czasem mieć będzie siedmiu nauczycieli, a mianowicie jednego instruktora znającego teorią i praktykę gymnastyki w całej rozciągłości, trzech nauczycieli gymnastyki praktycznej, z których jeden przewodniczyć będzie ćwiczeniom atletycznym, drugi ćwiczeniom zależącym od zręczności równowagi i t. p. trzeci ćwiczeniom wołyżowania; jednego nauczyciela tańca, jednego nauczyciela śpiewu i jednego nauczyciela pływania. — Wszyscy nauczyciele zostawać będą pod zarządem jednego szefa czyli dyrektora zakładu. — Prócz nauczycieli, szkoła gymnastyczna mieć będzie swojego lékarza (zarazem biegłego anatoma), który przy wszelkich ćwiczeniach obecnym być powinien, a to dla oceniania i wskazywania do jakiego stopnia nauczyciele z każdym uczniem takowe z korzyścią posuwać mogą. — Do ciągłego pilnowania zakładu gymnastycznego, do utrzymania porządku i czystości, oraz do wszelkich robót, pomocy i posługi podczas odbywania ćwiczeń, dyrekcyą utrzymywać będzie trzech ludzi t. j. jednego stróża czyli gospodarza domu i dwóch posługaczy.

2. Wewnętrzne urządzenie szkoły gymnastycznej krakowskiej uskutecznione będzie na wzór tego rodzaju szkoły istniejącej od wielu lat w Paryżu, zostającej pod dy-

rekyą JPana *Amoros*. W rozkładzie i sposobie nauczania ćwiczeń gymnastycznych, instruktor obowiązany będzie z niektórymi wyjątkami, trzymać się dzieł następujących:

- 1) *Amoros*, Manuel de Gymnastique, Paris 1830 2. Vol.
- 2) *Werner J. A. L.* Das ganze der Gymnastik, Meissen 1834. 2 Bände.
- 3) *Werner J. A. L.* Gymnastik für die weibliche Jugend, oder weibliche Körperbildung für Gesundheit, Kraft und Anmuth, (Gymnastyka dla płci pięknej czyli tak zwana *Kalistenia*) Meissen 1834.
- 4) *Clias*, An elementary Course of Gymnastic Exercises etc. and Art of Swimming, London 1825.
- 5) *Dr. Koch*, Gymnastik aus dem Gesichtspunkte der Diätetik und Psychologie. Nebst einer Nachricht von der gymnast. Anstalt zu Magdeburg. Magd. 1830.

3. Do szkoły gymnastycznej przyjmowaną będzie młodzież płci męskiej od 8 do 18 roku. Prócz tego, dzieci płci obojga upośledzone co do kształtu ciała n.p. mające pokrzywione członki lub stós pacierzowy, będą także do téj szkoły przyjmowane i tam w godzinach osobno przeznaczonych będą odbywały ćwiczenia jakie dla nich ortopedyka przepisuje.

4. Uczniowie zdrowi do szkoły gymnastycznej przyjęci, obowiązani są przy wpisie opłacić z góry na cały kurs roczny po 100 złp. a to na pokrycie wszelkich kosztów i wydatków na potrzebne przyrządy i maszyny, oraz na wynagrodzenie nauczycieli i utrzymanie przy tejże szkole potrzebnych ludzi do posługi i t. d. — Uczniowie potrzebujący gymnastyki ortopedycznej, stósownie do liczby przyjętych i w miarę czasu jacy dla nich nauczyciele będą musieli posiadać, oraz stósownie do kosztów na potrzebne dla każdego w szczególności maszyny i przyrządy, różną opła-

te wnosić będą obowiązani, o czym się zawsze z dyrektorem szkoły porozumieć należy.

5. Prócz uczniów płacących, przyjmować także będzie szkoła gymnastyczna bezpłatnie uczniów z liceum Stój Anny, ze szkoły technicznej, oraz ze szkoły wydziałowej do szkoły technicznej należącej, z każdej klasy jednego, których Prorektorowie na wezwanie JW. Komissarza Rządowego przy zakładach naukowych, jako ubogich, ale pilnych i moralnie się prowadzących, dyrekcji przedstawia i poleca.

6. Każdy uczeń do szkoły gymnastycznej uczęszczający winien mieć swój własny, jednakowego kroju, jednakięj barwy i z jednakowego materiału podług przepisu zrobiony ubiór, składający się z kurtki, spodni, czapeczki, ciżemków i *pasą bezpieczeństwa*. Ubiór ten co do kurtki, spodni i czapeczki powinien być dwojaki, zimowy i letni; zimowy z sukna trwałego zielonego, letni zaś z płócienka lub cwyliżku w paski białe i niebieskie. — Dla dwóch uczniów nieplacących a bardzo ubogich, szkoła własnym kosztem ubiór taki sprawi.

7. W szkole gymnastycznej uczniowie odpowiednio swemu wiekowi, wzrostowi i wykształceniu ciała, już to wszyscy razem już téż podzieleni na pewne oddziały, stosownie do potrzeby, ćwiczeni będą podług prawideł wyrozumowanych we wszelkich poruszeniach ciała mogących wpływać na ogół zdrowia i na wykształcenie siły, ruchu, zręczności i t. p. — Młodzież powierzona szkole gymnastycznej prócz ćwiczenia się w biegu, równowadze, giętkości, dźwiganiu i rzucaniu ciężarów, oraz prócz ćwiczenia się w pięciu, skakaniu, woltyżowaniu i w. i. uczyć się także będzie tańczyć podług prawideł gymnastycznych jako też śpiewu i pływania.

8. Kurs gymnastyczny rozpocznie się każdego roku w pierwszych dniach miesiąca Października i trwać będzie

ciągle przez 9 miesięcy t. j. aż do ostatniego czerwca. W czasie feryj tylko wyćwiczonym gymnastykom, niepotrzebującym przytomności i opieki nauczycieli będzie dozwolony w pewnych godzinach wstęp do szkoły gymnastycznej a to za opłatą z góry 10 złp. na miesiąc.

9. Ćwiczenia gymnastyczne zwyczajne odbywać się będą podług sporządzonego planu codziennie godzinę; w porze zimowej, jeżeli stan powietrza i stopień ciepła dozwoli w południe od godziny 12^{tej} do 1^{szej}; w porze zaś wiosiennej i letniej, po południu od godziny 6^{tej} do 7^{ej}. Publiczny popis uczniów odbywać się będzie co pół roku właśnie w tym czasie kiedy się egzamina w innych szkołach ukończą.

Plan obejmujący powyższe urządzenie szkoły gymnastycznej przedstawiony Wysokiemu Senatowi Rządzącemu ze strony JW. Komissarza Rządowego przy zakładach naukowych, przez tenże Senat Rządzący pod dniem 13 listopada b. r. do Nr. 6585 został zatwierdzony.

Podpisany będąc gruntownie obeznany z gymnastyką i chcąc się jak można przyczynić do dobra publicznego, przyjął na siebie obowiązek przewodniczenia założonej w tu-tejszem mieście szkole gymnastycznej; pomimo zaś natłoku innych zatrudnień, postanowił, z miłości jedynie ku własnemu synowi, któremu pragnąłby dać najlepsze umysłowe i fizyczne w wychowanie, zatrudnić się sam ćwiczeniem uczniów w początkach, czyli w tak zwaném abecadle gymnastyczném, bez którego gruntowne znajomości, dalsze ćwiczenia byłyby trudnemi a czasem nawet niepodobnymi do wykonania.

Kraków dnia 15 listopada 1837 g.

Dr. Berkowski

Pis. z. p. U. J.

E 104